

ANA OLOS¹ ROMÂNIA

Constantin Eretescu: *Periscop. Mărturiile unui venetic*. Spandugino, 2024

Prestigioasa editură bucureșteană Spandugino (director Lavinia Spandonide) a publicat în seria de autor Eretescu cuprinzătoarele volume: *Moartea lui Patroclu. Studii și articole de etnologie* (2020), *Știma apei. Studii de mitologie și folclor* (2022), *Folclorul literar al românilor. O privire contemporană* (2022), *Fata Pădurii și Omul Noptii. În compania ființelor supranaturale* (ediția Compania fiind lansată de autor în iulie 2007 și la Baia Mare), cărți ce oferă o privire de ansamblu asupra operei reputatului etnolog și antropolog, personalitate distinctă a exilului românesc din America. Au urmat, în 2023, *Exilul ca metamorfoză. Articole politice și literare*, iar anul acesta, în eleganta colecție *Distinguo, Periscop. Mărturiile unui venetic*, o cartea cu caracter autobiografic, ce confirmă, din nou, calitatea de scriitor excepțional al lui Constantin Eretescu. După cum remarcă criticul Mircea Anghelescu la apariția primei ediții (Eminescu, 2004), *Periscop* conține „memorii ale căror frumusețe și neobișnuită forță de captație vin, în parte cel puțin, din această capacitate rară de a oferi substanței autobiografice structura, abordarea și întinderea cele mai potrivite, părănd crescute una din alta și sporind astfel impresia de autenticitate și impactul emoțional asupra cititorului”. Dar nu doar emoțional. Din câte se va vedea, cartea îndeamnă la meditații asupra destinului și identității, făcându-l pe cititor să cugete la ceea ce textul nu spune ci doar ilustrează/sugerează, prin acele „travelinguri” ale periscopului extraordinarei memorii a scriitorului.

După Cuprins, și cugetarea scriitorului modernist irlandez George Moore „The wrong way always seems the more reasonable.”/„Calea greșită pare întotdeauna cea mai rezonabilă – prilej de asociații livrești – Cuvântul-înainte glosează pe marginea scrierilor memorialistice care, nu de puține ori, distorsionează profilul evenimentelor, pentru că nimeni „nu este pe de-a-ntregul stăpânul propriei vieți”. „Amintirile sunt intens subiective, iar memoria este „un magazinier lipsit de onestitate” care „nu ține în ordine registrele faptelor trăite. Nu se sfiește să fure de sub ochii tăi. Să înlocuiască evenimente importante cu altele lipsite de însemnătate. [...] La capătul tuturor vămilor, rămâi în palmă cu o mână de întâmplări la persoana întâi: ele sunt singurele mărturii ale trecerii prin viață.” Deși „periscopul” reamintirii se focalizează asupra locurilor sau evenimentelor apropiate

în timp/spațiu sau scrutează trecutul/depărtarea, capitolele din carte respectă, totuși, desfășurarea cronologică a evenimentelor în contextul istoric.

Începutul relatărilor („Viața din vis”) trece în revistă evenimentele ce au marcat anul nașterii celui născut în Basarabia: „Altminteri, 1937 a fost un an deplorabil” sună ca o concluzie ce reiese din contextului geopolitic: Uniunea Sovietică și procesele publice, foametea din Ucraina, suspendarea războiului civil din China spre a face față invaziei japoneze. Revenind la situația din vestul Europei, privirea trece peste ocean, la Statele Unite și apoi se întoarce la România, unde țărâniștii se aliau în alegeri cu legionarii. „În acel moment au emigrat din România 1.337 de persoane”, număr parcă fatidic pentru cel născut în 1937, silit și el să emigreze mai apoi din România. Dar, spre a contrabalansa imaginea sumbră a anului, de vreme ce în tot răul e și un bine, el adaugă realizările remarcabile din fizică și literatură. Și așa va proceda pe tot parcursul amintirilor.

Apoi persicopul focalizează: „Vineri 21 mai, pe la momentul amiezii, într-un mic spital din Cetatea Albă, o fostă funcționară la biblioteca județeană dădea naștere unui băiat. Un act de normalitate, care în contextul marilor tragedii consumate în lume, putea fi socotit o sfidare, dacă nu de-a dreptul un miracol”. De aici încolo, flash-back-uri ce evocă sentimentul de siguranță din sânul familiei, iar în contrast, scene neliniștitoare din stradă. Copilul ocrotit de părinți le înregistrează fără a le pricepe tâlcul: un convoi de deținuți, un bărbat urmărit de un militar rus, împușcături, arestări, deportări ale basarabenilor, cei mai mulți pierind în pustietatea înghețată a Siberiei. Printre ei și un frate al tatălui său, medic cu studii la Iași. Familia are încartiruit un ofițer rus. Dar tatăl său scapă ascunzându-se până la retragerea trupelor. Iar copilul, încă rusofon, își afirmă firea independentă la grădiniță, refuzând integrarea. În oraș încep plecările în refugiu.

Subcapitolul „Deghizamente” vine cu considerații de onomastică. Schimbările de nume ale orașului sub un imperiu la altul. Schimbarea numelor locuitorilor de către funcționarii de la registratură se petrece, aparent, fără a-i afecta prea mult pe purtători. Copilul află de la tatăl său că, din aprilie 1943, numele lor de familie redevine Eretescu din Erethopian „zis” Erethopov. Însă copilul se identifică cu numele său de alint „Coca”, dat în Basarabia deopotrivă fetelor și băieților, apelativ cu care e numit de prieteni și acum, și cu care-și semnase primele proze, motiv pentru refuzul editorului unei reviste bucureștene de a-l publica aflând că nu e femeie.

Antropologul Eretescu e preocupat de compoziția etnică diversă a populației și de genealogia părinților: „[t]recutul meu se afundă în necunoscut de la generația a doua. Morțile s-au succedat repede, necazurile au bătut neconținut la geam și nu ne-au lăsat timp să ne îngrijim de istoria familiei.” În timp ce descendența mamei sale Șura a rămas în mare parte legendă, lucrurile sunt chiar mai încălcite în privința Armeniei tatălui. Căsătoriile fiind endogame, cele cu o „venetică”, cum era mama sa, nu erau agreate de nicio parte. Însă limba care se vorbea în familie era româna, cum afirma într-un interviu cu Constantin Pătrășconiu, la apariția cărții (Spandugino-Podcast), tema fiind „reziliența”, atitudinea cu care Constantin Eretescu a înfruntat toate încercările vieții.

Capitolul „O-i , oi pentru începători și avansați” rememorează vicisitudinile din timpul

refugiului, bombardamentele rușilor de-a lungul căii ferate și suferința setei. Așezați mai întâi la Târgoviște, de data asta sub bombardamentele americane, tatălui întors în Basarabia, reușește să revină doar printr-un noroc. Și din nou, rușii îi ajung din urmă. Dar după ce se anunță sfârșitul războiului, spre fericirea refugiaților, rușii pleacă spre Berlin.

Familia se mută în București, în Ferentari, și copilul, dat la școală învață românește. Poreclit „rusul”, este mereu ținta răutăților colegilor, numai că, în inocența sa și în încercarea de a se integra, le consideră semne de prietenie. Iar în timpul scrierii cărții, le interpretează ca gesturi de patriotism ale copiilor față de „veneticul” ce-i reprezenta pe ocupanți. O amintire de când avea zece ani: în timpul foametei de după seceta devastatoare, participând la ceremonialul de invocare a ploii organizat de preotul din cartier, trezit cu apă sfințită din leșin, e convins că s-a înfăptuit o minune. Alte instantanee: dezamorsarea unei bombe rămase din război și năzbâția de a provoca explozii pe șinele de tramvai cu trotilul primit de la vărul său Garlic din Târgoviște. Fără comentariu, dar cu subtext: la căderea de pe perete a portretului generalisimului Stalin, de pe partea cealaltă descoperă portretul mareșalului Antonescu. Sunt și observații generale despre învățământul din acei ani când profesorii din vechea generație, „dușmani ai regimului”, fuseseră exilați la școlile de la periferie, spre norocul elevilor de acolo și creionează câteva portrete ale unora care i-au influențat destinul. Printre „fețele” bune ale regimului: construcția de blocuri. De partea cealaltă, persecutarea absurdă a unui biet bătrân vânzător ambulant „sabotor”.

Răbojul memoriei păstrează șocul confruntărilor cu moartea. Vederea unui tânăr înecat și a altuia căzut sub tramvai, parcă prevestește tragedia morții de cancer a mamei sale Șura. Ca urmare, e adoptat de o mătușă mai înstărită, Mariam. Intercalate, apar portrete ale unor vecini sau cunoscuți, printre care pitorescul geniu matematic, Sașa Asvaduor. Sunt pagini de evocare nostalgică a Bucureștilor. Calea Rahovei de pe o hartă veche e confruntată cu imaginea de azi. O descriere a casei scriitorului Odobescu care a devenit sediul liceului „Eminescu” frecventat de autor. Deși nu avea faima marilor licee, nu lipseau profesori de marcă, siliți să predea scriitorii în solda regimului. Materia cea mai agreată de licean a fost chimia organică, datorită unei fermecătoare profesoare care le prezenta experimente palpitate. Tema morții revine asociată cu experiențele erotice ale adolescentului miop care, din cochetărie, își ținea ochelarii ascunși în buzunar. După moartea unui coleg și instalarea sa în camera unui inginer sinucigaș, trăirile sale devin exacerbate, părându-i-se că e „locuit” de spiritul versat al celui dispărut. Același spirit pare s-o posede și pe iubita pe care o aduce în camera sinucigașului. Și o altă față a morții: la o plimbare cu un prieten și chemat într-ajutor de o femeie necunoscută, îl descoperă pe un bătrân mort în fotoliu. „Moartea e aromată și are culoare. Un nimb de aer auriu, purificat de esențele vieții, învâluie trupul din care tocmai a plecat viața. Am descoperit acest lucru într-o dimineață urâtă, înnorată, în care mă plângeam că vacanța de primăvară nu se mai termină.”

Fără a se lăuda cu performanțele proprii, remarcă retrospectiv numărul mare de intelectuali care au ieșit din clasa lor de liceu. În 1955, intră al doilea sau al treilea pe listă la Facultatea de Filosofie, deși erau un număr limitat de locuri pentru odraslele „micilor burghezi”. Odată cu începerea cursurilor, are parte de primele „învățăături” menite să-l

trezească la realitățile vremii. Celor reușiți la admitere li se adaugă un număr aproape egal de absolvenți ai facultăților muncitorești și greci din armata de gherilă a liderului comunist Nikos Beloyannis. Ceea ce însemna „preluarea activității politice în detrimentul studiului”, operele filosofilor nemarxiști ajungând la „secret”. Dar disciplinele fiind eterogene, pe lângă cei de la care nu era nimic de învățat, au existat câțiva profesori care i-au marcat modul de gândire. Cum proaspătul student nu învățase încă să-și pună lacăt la gură, mărturisirea unor colegi că era născut în Basarabia, pământ românesc, are ca rezultat excluderea sa din U.T.M., tăierea bursei și propunerea de a fi exmatriculat din facultate. Scapă doar datorită curajului rectorului Tudor Bugnariu, ginerele filosofului și poetului Lucian Blaga.

Un eveniment major ce le-a zdruncinat existența studenților în 1956 a fost Revoluția Ungară, chiar dacă la București n-a existat o reacție deschisă ca la Timișoara și Cluj. Dar repercusiunile asupra celor care-și manifestaseră intenția de solidaritate aveau să urmeze. Liniștea relativă de după prăbușirea Revoluției s-a terminat în toamna lui '58, cu o serie de exmatriculări. Iar în '59, găsindu-se, chipurile, inadvertențe în declarațiile de la înscriere, au urmat interminabile ședințe pe facultăți, studenții fiind puși să-și precizeze „poziția” de loialitate față de regim, fără însă a fi lăsați să vorbească. Studentul Eretescu și-a găsit și el numele afișat pe lista celor exmatriculați. A urmat o perioadă în care a trebuit să accepte tot felul de munci de zilier până la reînscrierea la facultate.

„Aproape de literatură” relatează începuturile sale ca scriitor. La optsprezece ani, în iarna lui 1956, împreună prietenul său Enache Pope, a început să frecventeze cenaclul „Neculuță” (unul din cele două din București), atunci cu sediul la Observatorul Astronomic, Președintele cenaclului era Grigore Popescu Băjenaru, autor al unei singure cărți, romanul interzis pe vremea aceea, *Cișmigiu & Comp.*, „lectură potrivită pentru niște elevi de liceu”. Veneau la cenaclu intelectuali, doamne interesate de literatură, studenți, studenți exmatriculați, foști și viitori arestați pentru vederile lor politice, dar și foarte mulți excentrici. Acolo a citit pentru prima oară, iar, într-o vreme a fost în biroul de conducere al cenaclului. Dintre scriitori, îi amintește pe George Gruia, Al Calais, Mircea Anghelescu, Virgil Mazilescu, Iosif Naghiu, pe poetele Alice Grumăzescu și Maria Tudor, mult mai valoroase, afirmă memorialistul, decât cele publicate. Unii s-au afirmat mai apoi, alții uitați între timp, fie că au emigrat (Gabriela Melinescu, Ilie Constantin, Miron Chirnopol, Rodica Iulian, George Carpat) sau pur și simplu au dispărut, ca poeta Sanda Daneș. Revizitând cenaclul în anii '70, avea să-l găsească acolo pe Adrian Păunescu. Printre cei portretizați e pitorescul boem Theodor Păcă, înzestrat cu un har deosebit în a improviza poeme, dar care, în urma unui „incident la un pahar” a fost arestat și trimis să taie stuf. S-a întors alt om și va muri nu peste multă vreme. Deși cenaclurile erau „un fel de antecameră” a redacțiilor revistelor literare, tânărul Eretescu n-a reușit să publice la vreuna. Avea să debuteze în Austria, cu niște povestiri care au ajuns la profesorul Alexandru Niculescu, lector de Limba română la Viena, și au apărut traduse într-un volum de proză românească modernă, printre cei incluși aflându-se Sorin Titel și Dumitru Țepeneag. Capitolul conține reflecții interesante despre scriitori de un talent remarcabil care au eșuat în cele din urmă. Autorul sugerează o istorie a literaturii șanselor pierdute, ceea ce ne amintește de *Istoria secretă a literaturii române* a

lui Cornel Ungureanu. Dacă excluderea sa din facultate va pune capăt, după trei ani, întâlnirilor de la cenaclu, în biblioteca doamnei Storck (din familia celebră a sculptorilor) avea să descopere literatura esoterică. Sub influența lecturilor va recurge la experimente bulversante, încercând să intre în relație cu lumea spiritelor. Însă, pentru a nu-și pierde sănătatea mintală, sfătuit și de doamna Storck, le va abandona.

„Sfârșit și început” urmărește perioada ascendentă a vieții și formației sale precum și curba descendentă ce va duce la plecarea din țară. Datorită stăruințelor tatălui său la minister, a fost reprimat ca student, de data asta la Filologie, și are de dat o mulțime de examene de diferență care-l țin departe de colegii de an. Întorsătura benefică pentru destinul său și formarea sa ca etnolog și antropolog e șansa de a o întâlni pe Sanda Golopenția, cu care se va căsători. Pentru amândoi, hotărâtor este sprijinul oferit de Profesorul Mihai Pop, directorul de atunci al Institutului de Folclor. „Nu mai țin minte împrejurările care ne-au apropiat. Se înțelege că un rol important l-au avut relațiile de prietenie cu Anton Golopenția, pe care le extindea acum asupra celor care-l urmau.” Pentru Sanda care, deși șefă de promoție, a fost repartizată într-un sat, Mihai Pop obținuse schimbarea repartiției și a angajat-o ca bibliotecară. Tot Profesorul îi va oferi un post și lui Constantin Eretescu după cei doi ani petrecuți ca profesor la țară. Deplasările pe teren pentru adunarea materialului etnologic, inclusiv în fabulosul Maramureș, au constituit perioada cea mai fericită din viața tânărului cuplu. Întors din Statele Unite unde predase folclor la UCLA, Profesorul le dădea spre lectură cărțile aduse, îi ajuta să selecteze articole, să scrie și să publice. Drept urmare, Sanda a reușit să obțină, la începutul anilor '70, o bursă la Universitatea Bloomington, iar în anul următor, și Constantin Eretescu. În același capitol se află un scurt istoric al Institutului de Folclor, sunt schițate portrete ale foștilor directori, se fac referiri la conflictele din sânul instituției și la eforturile lui Mihai Pop spre a-i păstra independența. Dintre foștii colegi de la institut, Nicolae Constatinescu, în articolul „După 20 de ani” (*Curtea de la Argeș*, XV, nr. 9/166, septembrie 2024. p.23-24), face o caldă evocare a prietenului, iar după o prezentare generală a operei, un amplu comentariu despre *Periscop*. Un alt portret luminos din capitol este cel al marelui lingvist și filolog Alexandru Rosetti, care, de asemenea, a jucat un rol important în formația generației lor. Era apropiat de studenți, îi ghida în drumeții și era un povestitor de anecdote pline de haz, unele reproduse în carte.

Dacă deplasările pe teren i-au făcut să se simtă liberi, timp de aproape zece ani Sanda și Constantin Eretescu n-au mai fost lăsați să plece din țară. Solicitățile participării lor la congresele internaționale rămâneau fără răspuns, „pierdute” la Consiliul Culturii. Însă decisivă pentru depunerea formularului de emigrare a fost operația complicată ce urma să i-o facă lui Constantin Eretescu un renumit oftalmolog, operație care, fără știrea și consimțământul său, i-a fost încredințată unei începătoare, consecința fiind pierderea totală a vederii la un ochi. Depunerii formularului de emigrare i-au urmat procesul de „anatemizare” în ședință publică și pregătirile de plecare. Autorul asociază perioada despărțirii de țară cu ceea ce medicii americani numesc „near death experience”/ „experiență ce precede moartea”.

Remarcabila memorie vizuală a autorului, compensând pierderea vederii, evocă

nostalgic locuri din țară, rememorează momente din timpul emigrării sau din anii ce au urmat. O scenă simbolică din 2001: într-o dimineață, Sanda i-a arătat cerul acoperit de un stol de păsări negre, gata de emigrare. Mirarea lor: de unde au știut păsările că șederea lor pe acele meleaguri s-a încheiat? O altă scenă, fără comentarii, e din Italia. De pe un vaporeș ce-i ducea din Veneția la Murano, văd o barcă ce ducea un sicriu la cimitirul săracilor. În contrast, un apus de soare văzut într-o vizită în Insula Paștelui. Încheierea capitolului „Locuri”, desprinsă parcă dintr-o conversație cu soția sa, e despre imaginea de neșters a mamei: „Ți-am spus vreodată că, atunci când întorc capul și privesc peste umăr, o văd pe Șura cum se uită la mine? Eram copil, plecam la școală, traversam strada și, înainte de a da colțul, întorceam capul iar ea era, invariabil, acolo – iarnă, vară, cu capul între ulucile gardului. Imaginea ei întipărită pentru totdeauna în memoria retinei, vei spune. Asta e explicația cea mai simplă. Dar poate că lucrurile nu sunt atât de simple.” // „E acolo, oriunde-aș fi. Nu cred că ți-am spus.”

Penultimul capitol (în completarea căruia ar trebui citite cele patru volume din *Turnul de veghe*, apărute între 2013-2019 la editura Vremea din București) e o ilustrare a „lumii exilului”. Și începe cu o declarație surprinzătoare: „Am avut fericirea de a nu fi cunoscut toate personalitățile exilului nostru. În acest fel, am încercat mai puține decepții. Am descoperit cu vremea, că sunt puțini români-americani care rezistă bine scrutării de aproape.” În prima generație, ce o numește „eroică”, „purtând un nimb de sfințenie”, îi include pe cei rămași în afara granițelor țării în timpul războiului sau la scurtă vreme după aceea, cei mai mulți dispăruți deja când Sanda și Constantin Eretescu au ajuns în Statele Unite. Printre „spiritele alese” îi amintește pe Generalul Nicolae Rădescu, Grigore Gafencu și Constatin Vișoianu. Deși n-a fost politician, și pe ardeleanul Aron Cotruș, mort în California în 1961, „la capătul unei vieți trăite într-un exil aproape continuu”. Un personaj de văză este prințesa Ileana care, străjuită de o veche icoană, ca semn al atașamentului față de țara din care plecase, își născuse copiii având sub pat un vas cu pământ românesc. Ghidul pentru interviul cu cea devenită Maica Alexandra e fostul soț al prințesei, doctorul Ștefan Isărescu. Portretul lui e reprodus în acvaforte după o fotografie din „vremuri fericite”: „Bărbatul, înalt de doi metri, slab, cu fața suptă și ochii apropiați, plasați chiar de o parte și de alta a nasului, făcându-l să semene cu o maimuță macac – urât în mod superlativ –, își privea admirativ consoarta, care cu capul răsucit în direcția opusă, zâmbea depărtărilor. Era încă o femeie atrăgătoare, iar aceasta sporea misterul relației.” Explicația empatică a misterului: „Personal, l-am pus pe seama singurătății pe care o încerca emigrantul proaspăt sosit în America, împovărat de grija unei liote de copii, încă mai puternică la cineva obișnuit să trăiască înconjurat de oameni care îl admirau și răsătau.” Textul interviului fiind publicat în ziarul *Lupta* (nr. 50-60, 15 mai – 15 iunie 1986), cum notează autorul, în *Periscop* e notată doar mizanscena întâlnirii, rolul principal jucându-l fostul soț, îngenunchiat cu umilă admirație în fața „princesei” (sic!), stareța Mănăstirii Schimbarea la Față, singura mănăstire ortodoxă din America. După scena cu tentă comică, urmează considerații generale despre emigrația postbelică românească ce „s-a zbatut de la început între *politică* și *politichie*”, România de peste hotare fiind, după autor, „o copie a societății tradiționale de acasă, unde

funcția era asociată cu apartenența la un grup, și nu aceea de competență”. Și fostului soț al prințesei îi lipsea vocația politiciii, cum s-a vădit și în rolul său de reprezentant al românilor în Organizația Națiunilor Captive, la fel și după 1990, când, participă la festivitatea de 1 Decembrie de la Alba Iulia ca invitat al FSN. Dintre membrii marcanti ai exilului nu putea lipsi Ștefan Baciuc, care, deși trăind izolat la Honolulu, tipărea o revistă cu poezie și materiale în română, alături de cele scrise în alte limbi. Și cu care Constantin Eretescu, pe lângă convorbirile telefonice aproape săptămânale, a purtat o lungă corespondență. E consemnată și împlinirea, în toamna lui 2001, a cincizeci de ani de existență a Fundației Iuliu Maniu. Scopul fusese ca ea să ofere tinerilor români ajunși în America ajutoare financiare pentru studii, iar odată cu admiterea masivă a refugiaților, să le asigure acestora mijloace de existență până reușeau să-și facă un rost. Tragedia morții tânărului I. P. Culianu, pe care-l cunoscuse în țară, dintr-o ieșire pe teren organizată de profesorul Mihai Pop în 1968, îl face să treacă în revistă ipotezele despre asasinarea lui la Chicago. Autor și de roman *policier* (v. *Capcana*, Spandugino, 2022) avansează o ipoteză în analogie cu asasinarea, la Montreal, a editorului ziarului *Tricolorul*, Dima-Drăgan. Sosirea în Statele Unite a lui Mihai Botez, devenit disident, îi prilejuiește comentarii despre moartea neașteptată a acestuia la 55 de ani, internat la spitalul Elias, moarte ce o asociază cu cea a lui Vlad Georgescu de la postul de radio Europa Liberă. Nu e uitată nici cea mai activă instituție a exilului românesc, Academia Română-Americană de Științe și Arte, înființată în 1975, sub îndrumarea monseniorului Octavian Bîrlea, fratele folcloristului Ovidiu Bîrlea, „cărui i se cuvine o recunoaștere mai mare decât cea de care se bucură acum. Fiindcă el a fost acela care, aproape cu două decenii înainte, în 1957, reunise intelectualii risipiți prin Europa în Societatea Academică Română.” După 1989, a urmat o degringoladă ce a divizat membrii societății. Cei cooptați din România au devenit majoritari, iar congresele: „s-au transformat în întruniri intime”. Însă asociația își jucase rolul în deceniul al nouălea, când „oferise o platformă pentru exprimarea opiniilor politice și pentru reprezentarea contribuțiilor noastre la cultura țării în care ne-am născut”, conchide autorul. *Last but not least*, lentila periscopului se oprește asupra ziarului *Lupta* al cărui editor „s-a pomenit”, adaugă cu modestie, „absolut din întâmplare”. În toamna lui 1983, la Paris, a vizitat-o pe Antonia Constantinescu, o veche prietenă din București, la redacția publicației *Lupta* (*Le Combat*). Directorul Mihai Korne i-a propus musafirului extinderea ziarului în Statele Unite. Deși scoasă în orașul Providence, Rhode Island, au apărut 186 de numere până în 15 iulie 1992, când *Lupta* și-a încetat apariția, devreme ce în țară au apărut sute de publicații noi, scoase de oameni care participau activ la viața politică.

Capitolul final: „The good old times revisited” / „Vremurile bune de odinioară revizitate”, vine cu o întâmplare amintind, pe de o parte, de experiențele din tinerețea autorului inspirate de cărțile din biblioteca doamnei Storck. Pe de alta, de articolul „Da. Nu. Poate” din volumul *Fetele lui Ianus. America văzută de aproape* (Fundația Culturală Română, București, 2001), în care C. Eretescu numea spiritismul „prima contribuție a Americii la cultura lumii”. Vechiul aparat de radio se pornește când vrea el, autorul sugerând cu umor că la mijloc e o stafie. „Trăim după toate aparențele, în lumi paralele cu toți

dinaintea noastră și trebuie să fie din ce în ce mai aglomerat pe la ei.” Și continuă cu un vis legat de același aparat de radio. Dar încheie brusc, cu durere în suflet: „Au trecut câțiva ani de când nu mai știu nimic de fratele meu.” Dacă în articolele din *Fețele lui Ianus*, aborda jurnalistic aspecte ale civilizației americane, nelipsind comentariile despre grupurile etnice, integrarea membrilor în funcție de circumstanțele sociale concrete (v. „Deliciul vieții de schizofren”), capitolul din *Periscop* ilustrează familiarizarea imigrantului cu „lumea nouă” în scurte flash-back-uri. Primul, un accident. O mașină a lovit autobuzul în care călătorea. Spre consternarea proaspătului imigrat, atât șoferul cât și călătorii au rămas imperturbabili pe locurile lor până la venirea poliției, spre deosebire de cum ar fi reacționat românii de acasă într-o astfel de situație. „În centru am coborât și eu, scuturat de un frison, cu convingerea că nimerisem pe o altă planetă.” Câteva scene aduc în prim-plan personaje din comunitatea interculturală a cartierului, relațiile dintre vecini, observații despre niște imigranți evrei-ruși vârstnici, călători și ei cu autobuzul. Apar și inserții cu texte imprimare pe tricouri, alături de vise de imigrant. Senzația că e urmărit îi provoacă „veneticului” gânduri persistente despre serviciile secrete americane ce seamănă leit cu cele din alte țări din Europa. (În Cuvânt înainte la *Fețele lui Ianus* arătase că unele articole critice despre societatea americană îi fuseseră refuzate de posturile de radio cu emisiuni pentru românii din țară.) Cinematografia fiind unul din aspectele importante ale culturii americane, comentează drama *The Parallax View* (1974) / *Corporația Parallax*. Cei implicați în investigarea morții unui senator sunt asasinați și ei, pe rând, filmul sugerându-i o comparație cu cazul unei scriitoare care investighează o crimă ca să scrie o carte, sfârșind ea însăși în închisoare. Într-o știre de la televizor cu niște tineri care, ca simplă distracție au ucis un cuplu de îndrăgostiți, recunoaște pe doi care îi urmăriseră pe Sanda și pe el mergând într-o seară spre o sală de concert pe o stradă pustie. De nu s-ar fi auzit un fluierat ce i-a făcut pe aceia să fugă, poate și ei ar fi devenit victime ale asasinilor. Cartea se încheie cu o scenă ironică juxta pusă celei cu tinerii asasini. Într-un parc, cu o mulțime de copii aduși la joacă de părinți, un băiețel de vreo patru ani, cu o pușcă mitralieră ce imită perfect una reală, își îndreaptă vârful armei spre capul bărbatului așezat pe o bancă și apasă pe trăgaci. Și fiindcă pușca mitralieră pârâie, copilul voios, strigă: „You’re dead, you’re dead”/„Ești mort, ești mort.” Apoi, mirându-se că cel care trebuia să fie mort nu cade de pe bancă, exclamă „why aren’t you fallin’ down?”/ „De ce nu cazi?” Rămâne ca cititorul să tragă concluzia.

Periscop, la fel cu toate cărțile sau articolele sale publicate până acum, arată că deși a predat studenților în engleză în deceniile petrecute în America, Constantin Eretescu, născut pe pământ românesc, educat în școli românești, cu o profundă imersiune în cultura populară, împins din țara sa în exil, n-a acceptat să-i fie „topită” identitatea în vestitul „melting pot” american. Ci, cum scria în titlul cărții, a rămas un „venetic”, observator, atent și competent prin formația sa de etnolog și antropolog, a realităților și culturii americane. La păstrarea identității sale de român a contribuit, fără îndoială, prezența benefică a soției sale Sanda Golopenția – ale cărei cărți au apărut în aceeași serie de autor de la editura Spandugino – susținerea ce și-au oferit-o reciproc, împărțând interese comune, animați de aceeași

Constantin Eretescu

PERISCOP

Mărturiile unui venetic

Colecția *Distinguo*

Spandugino

dragoste de țară față de cultura română. *Periscop*, cum sugerase și criticul Mircea Anghelescu, prilejuiește cititorului o lectură plină de farmec și învățăminte, prin densitatea informației, extraordinarul talent de povestitor și portretist al lui Constantin Eretescu, ironia, umorul și, nu în ultimul rând, prin lipsa oricărui resentiment față de nedreptățile îndurate.